

Гоце НАУМОВ, Јасмина ГУЛЕВСКА, Дејан ГЕОРГИЕВ, Никола ХРИСТОВСКИ,
Марчин ПШИБИЛА, Феран АНТОЛИН и Ирка ХАЈДАС

ИСТРАЖУВАЊЕ НА ЛОКАЛИТЕТОТ ПРЕКОП КАЈ АСАМАТИ (ПРЕСПАНСКО ЕЗЕРО) ВО 2023 ГОДИНА

Клучни зборови: Преспа, предисторија, контролни сонди,
геофизичко скенирање, радиокарбон анализи

Апстракт: При крајот на 2023 година се вршеше мултидисциплинарно археолошко истражување на локалитетот Прекоп кај Асамати којшто се наоѓа на северниот брег од Преспанското Езеро. Во тие рамки се направи ископување, геофизичко скенирање, радиокарбон анализа и проучување на материјалната култура. Ископувањата се изведоа преку контролни сонди во неколку делови на локалитетот со цел да се направи стратиграфски увид во бронзенodobната населба, но и да се евидентира археолошкиот материјал поврзан со неа. Геофизичкото скенирање ги збогати сознанијата за концентрацијата на археолошки содржини во рамки на населбата и посочи на можни простори поврзани со предисториската архитектура. Радиокарбон анализите се надоврзаа на релативната хронологија за овој локалитет и дополнително го потврдија неговото атрибуирање во раното бронзено време. Во целина, овие мултидисциплинарни истражувања го истакнаа археолошкиот потенцијал на Прекоп и неопходноста од истражувањето на предисторијата во Преспа.

Сл. 1. Карта со локација на Преспанското Езеро и позиција на локалитетот Прекоп кај Асамати (обработка: Гоце Наумов)

Преспанското Езеро е еден од регионите кој се издвојува по своите природни убавини и културна разноликост. Меѓутоа и покрај овие карактеристики и културно-економските потенцијали,

Сл. 2. Топографска карта со приближен обем на локалитетот Прекоп.

овој регион не предизвикува големо внимание како некои други езерски области на Балканот. На ист начин Преспа е третирана и во рамки на археологијата, па и покрај тоа што има извонреден капацитет за истражувања, тие се изведени во многу мала мера, како во Македонија, така и во Албанија и Грција.¹ Секако, направени се неколку ископувања и помали рекогносцирања кои укажуваат на научниот потенцијал што овој регион го има, но тоа веројатно не било доволно за да посистематски и долгорочно се пристапи кон негово проучување (Сл. 1). Постојат и исклучоци каде кампањски и коинтуирано се проучуваат одредени предисториски локалитети и нивната материјална култура, меѓутоа тоа не е достатно за да се добие подетална слика за археолошкото минато на Преспа.²

Во таа насока и започнаа новите истражувања крај бреговите на Преспанското Езеро, со цел да се откријат нови и потврдат веќе познати предисториски локалитети и на тој начин да се збогатат сознанијата за разните епохи од овој долготраен период. Рекогносцирањата изведени во последните неколку години го истакнаа археолошкиот потенцијал што овој регион го има и посочија на потребата некои од ново откриените и веќе познатите населби понасочено да се проучуваат.³ Како резултат на тоа се иницираа мултидисциплинар-

ните истражувања на предисторискиот локалитет Прекоп кај Асамати, што ќе овозможи подетален увид во оваа бронзенodobна населба, но исто така ќе го акцентира археолошкиот потенцијал што Преспа го има.

Мултидисциплинарни истражувања во 2023

Археолошкиот локалитет Прекоп се наоѓа 650 метри северозападно од селото Асамати, на самиот брег на Преспанското Езеро, па поради тоа се откри минатата година како резултат на неговото повлекување (Сл. 2). Овој локалитет беше целосно рекогносциран при што се добија првични сознанија за неговиот хронолошки, културен и просторен карактер. Тоа овозможи да се добијат први сознанија за предисториски локалитет со наколни градби на македонскиот дел од Преспанското Езеро.⁴ Ова беше дополнителен мотив да се продолжи со негово потемелно истражување, а кое се реализираше во 2023 година. И покрај тоа што се направија неколку планови за археолошко истражување на Прекоп во текот на пролетта и летото, сепак поради подигање на езерското ниво тоа мораше да се одложи за доцната есен. Дури и во оваа сезона водата се немаше целосно повлечено, така што се одлучи да се направат помали мултидисциплинарни истражувања со цел да се добијат одредени сознанија за карактерот на оваа интересна бронзенodobна населба.

Истражувањата се во соработка меѓу Центарот за истражување на предисторијата и Завод и му-

¹ Саржоски и Санев 1996; Митревски 2008; Kontos 2017; Bunguri et al. 2020; Anastasi 2022.

² Lera et al. 2009; Lera et al. 2011.

³ Наумов 2021; Наумов и Гулевска 2022.

⁴ Наумов и Гулевска 2022.

Сл. 3. Локалитетот Прекоп – поглед од североисток (фотографија: Гоце Наумов).

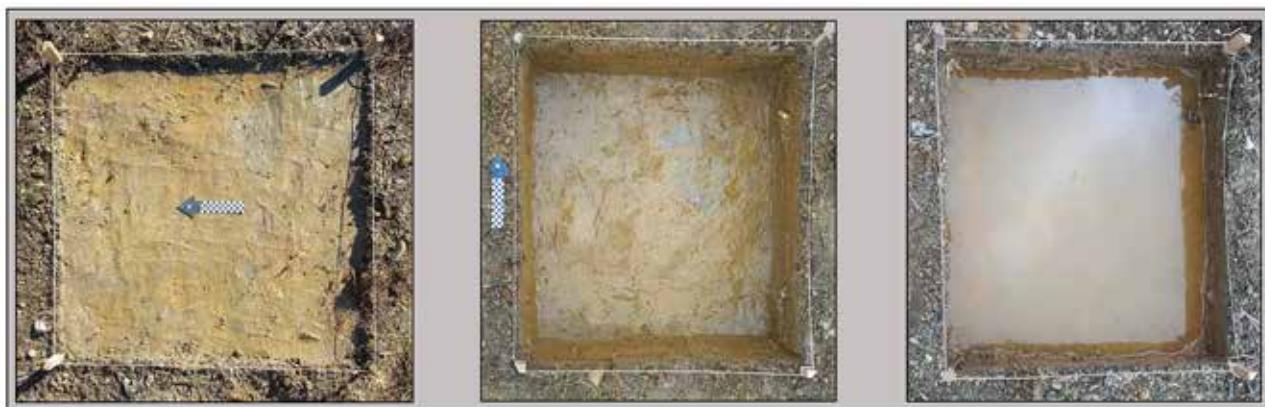
зеј – Битола и беа организирани во неколку насоки и тоа: елементарно ископување на просторот кај наколната градба регистрирана во 2022 година; дополнително рекогносцирање; геофизичко скенирање; радиокарбон анализи и документирање на материјалот. На тој начин се добија нови сознанија за оваа предисториска населба, иако истражувањата беа со помал обем од предвиденото поради кревањето на езерското ниво (Сл. 3). Сепак, тоа не го спречи тимот да ги реализира предвидените активности и да ги надогради веќе постоечките сознанија.

Овогодишните истражувања започнаа со геофизичко скенирање на локалитетот за да се направи увид во неговата просторна организација и да се определи населбинскиот опсег. Потоа се продолжи со еднонеделно ископување на неколку контролни сонди за да се добие стратиграфски преглед на бронзенodobната населба и можните порани културни елементи под неа. Овие контролни сонди се поставија на неколку места на локалитетот следејќи ги податоците од геомагнетното скенирање, но особен фокус беше посветен на просторот во близина на наколната градба. Во меѓувреме се направи и радиокарбон анализа на примероците од дрво пратени во Германскиот археолошки институт во Берлин и Електротех-

ничкиот универзитет во Цирих. Резултатите од анализата го детерминираа временскиот период на оваа наколна градба во бронзеното време, а воедно и на самиот локалитет. Тоа дополнително беше потврдено со документирањето и проучувањето на археолошките наоди откриени при овогодишното и минатогодишното истражување, на тој начин надоградувајќи ги податоците добиени од радиокарбон анализите. Во секој случај, иако помали по обем, овогодишните истражувања значително придонесуваат кон подоброто разбирање на локалитетот Прекоп и кон неговото временско и културно атрибуирање во бронзеното време.

Првични резултати и сознанија од истражувањето

Во текот на теренските истражувања се примени системот на контролни сонди на неколку делови од локалитетот Прекоп, за да се има увид во стратиграфијата на населбата. Тоа беше направено и со цел да се земат примероци за радиокарбон анализа од повеќе слоеви, а воедно и да се изведе стратиграфско следење на материјалната култура и нејзините промени. Овој пристап е применет при истражувањата во Пелагонија, така што обезбедува повеќе првични податоци кои потоа се ползуваат за поставување на натамошните правци

Сл. 4. Сонда 1 во неколку фази од нејзиното истражување (фотографија: Дејан Георгиев).

на истражување.⁵ Истото се направи и при работата на локалитетот Прекоп, така што се отворија четири контролни сонди: Сонда 1 во западниот дел на локалитетот; Сонда 2 и Сонда 3 веднаш до наколната градба и Сонда 4 во североисточниот дел на локалитетот.

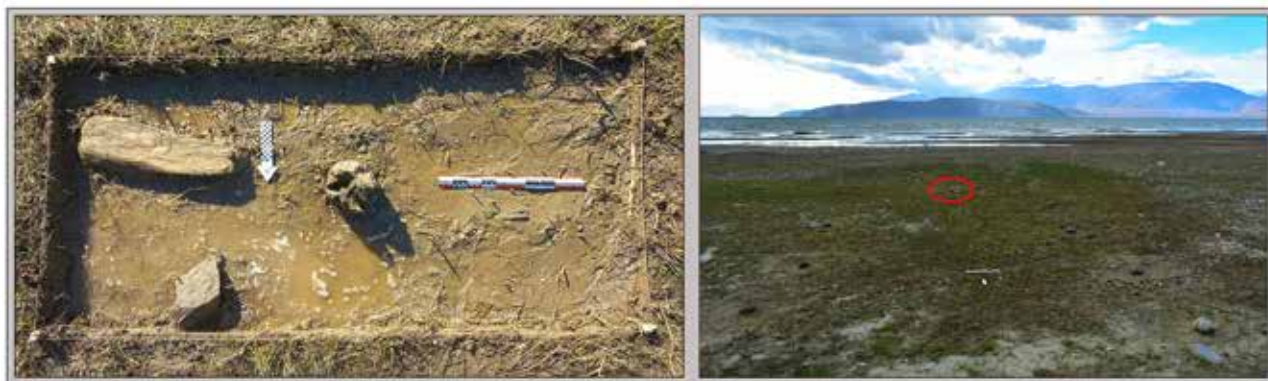
Сонда 1

Оваа сонда се постави според првичните сознанија добиени од геоскенирањето, односно на местото во кое започнува источната периферија на локалитетот. Таа е поставена на околу 50-ина метри западно од наколната градба и подалеку од езерото со цел да се избегнат подземните води. Димензиите на сондата изнесуваат 1 x

малува и во него доминира жолтеникава песклива земја. Таа продолжува и во третиот откоп каде што има потемна кафенесто-жолтеникава нијанса и во неа воопшто нема археолошки наоди. Поради интензивното надоаѓање на подземни води беше оневозможено да се продолжи со ископување, така што на околу 30 см од површината се прекина во оваа сонда и следниот ден се работеше во Сонда 2.

Сонда 2

Поради непредвиденото порано завршување на истражувањето во Сонда 1, мошне брзо се започна со ископување на Сонда 2, иако нејзиното проучување беше предвидено подоцна. Таа се по-

Сл. 5. Сонда 3 и позиција на колецот 7 во однос на наколната градба (фотографии: Гоце Наумов).

1 метар, и се примени ископувањето со помош на откопи, што овозможува солидни информации за стратиграфијата на предисториската населба (Сл. 4). Во првиот откоп, сочинет од сивкаста песклива земја се открија повеќе фрагменти од керамички садови и неколку животински коски. Тој е во релација со површината на која беше регистриран локалитетот, така што материјалот ги содржи веќе познатите бронзенodobни обележја. Во следниот откоп, археолошкиот материјал значително се на-

стави на 10 метри источно од Сонда 1 во обид да се пристапи кон посув простор кој не би го отежнал ископувањето. И Сонда 2 имаше димензии од 1 x 1 метар и исто така се примени методот на откопи што овозможува следење и на геолошките промени во земјата (Сл. 5). Првиот откоп повторно содржеше археолошки материјал, кој очекувано е идентичен со оној од Сонда 1 и површинските наоди откриени при рекогносцирањето. Тој е сочинет од сивкаста земја во висина од 8 см и има повеќе материјал отколку во соседната сонда. Вториот откоп е подлабок и со висина од 26 см,

⁵ Наумов и др. 2021; Naumov et al. 2023.

Сл. 6. Колецот 7 во фаза на истражувањето во Сонда 3 (фотографија: Гоце Наумов).

а го следи жолтеникаво-кафениот песок во кого воопшто нема археолошки наоди. Ситуацијата во откоп три целосно се менува, и во него има глинеста сива земја, по својата структура многу поразлична од онаа во претходните откопи. Тој е со висина од 21 см и во него исто така отсутствуваат керамичните фрагменти. Под него е присутен тенок слој од 6 см со жолтеникаво-кафен песок (откоп четири), идентичен со оној од откоп два, за да потоа повторно се појави глинеста сива земја длабока дури 89 см и која се дефинира како откоп пет. И покрај тоа што во Сонда 2 се отиде многу подлабоко (1,51 м), сепак постојаната појава

на вода во текот на ископувањето и нејзиното константно присуство во откоп пет изискуваа да се прекине со работа и во оваа сонда. Тоа беше направено и поради отсуството на археолошки материјал во овие откопи, чие присуство во стратиграфијата беше и примарната причина за отворање на сондите.

Сонда 3

Имајќи предвид дека главен приоритет на овогodiшното истражување беше наколната градба, Сонда 3 беше отворена во неа. Поради појавата на водата се отстапи од планот да се направи сонда околу целата градба, така што се отвори простор 1 x 2 м околу дрвениот столб 7 (Сл. 6). Тоа беше направено со цел да се документираат слоевите околу него, но исто така и да се измери неговата висина, со што би се добиле информации за масивноста на оваа дрвена платформа и конструкцијата што таа може да ја носи. И во Сонда 3 првиот откоп (11 см) има бронзенodobен материјал, но тој е помалуброен во споредба со оној од другите две сонди. Следниот откоп во висина од 13 см е сочинет од сива песоклива земја, а веднаш под него тенок слој од 3 см направен од црна глинеста земја. Потоа повторно продолжува сивата песоклива земја (14 см) за да на крајот се стигне до црна глинеста земја која беше невозможно да се копа поради брзото надоаѓање на вода. Таа се следеше во висина од 19 см и не е познато дали продолжува и подолу бидејќи на 60 см од површината веќе се собираше големо количество вода кое не овозможуваше било каква видливост.

Но и покрај тешките услови за работа, се успеа во мерењето на дрвениот колец, барем онолку колку што можеше да се продере во калта и длабоката вода (Сл. 7). Се измерија 78 см од неговата висина, но тој продолжува многу подлабоко бидејќи и

Сл. 7. Избор на наоди од локалитетот Прекоп (фотографии: Дејан Георгиев).

Сл. 8. Геофизичко скенирање на локалитетот Прекоп (фотографија: Гоце Наумов).

на оваа длабочина тој имаше цврста статика. При документирањето на овој масивен колец се забележаа траги од обработка на неговата површина. Тој е делкан долж целата висина за да се добие подобра симетрија и полесно всадување во земјата. Од него беа земени примероци за радиокарбон анализа, но исто така и за детерминирање на неговиот вид, со што би можело да се определи кои дрва во преспанскиот регион биле преферирани за градење на овие конструкции.

Сонда 4 и опити сознанија од теренското истражување

Со оглед на тоа што археолошкиот тим при ископувањето на трите сонди се соочуваше со брзо појавување на вода, се реши да се отвори уште една сонда посеверно од останатите, односно во посувиот дел од локалитетот, а со цел да се избегнат потешкотиите во ископувањето. Сепак, и во оваа сонда, веднаш после отворањето на првите три откопи се најде на вода која повторно го оневозможи истражувањето. Во неа се регистрираа истите ситуации како и во другите сонди, односно присуство на керамички материјал во првиот откоп и геолошки остатоци во оние што следат надолу. Поради големото количество на вода

уште при самиот почеток на ископувањето тоа се прекина со регистрирањето на третиот откоп.

Општо земено, ископувањето на контролните сонди посочи на тоа дека археолошки материјал има само во горните слоеви, додека остатокот од стратиграфијата е поврзан со геолошки процеси. Тоа веројатно се должи на фактот дека езерото игра голема улога во карактерот на предисториските населби и во нивното евентуално поплавување. Тенкиот културен слој во површинските делови може да е резултат на постојано движење на езерските води кои континуирано го разнесувале и повлекувале археолошкиот материјал, или пак можеби се работи за населба со многу краток период на функционирање. Секако неопходно е геолошко бушење во различни делови од населбата, што е предвидено за идната година, а со цел да се провери дали има археолошки остатоци после повеќето констатирани слоеви со песоклива и глинеста земја.

Што се однесува до материјалната култура откриена во горните слоеви, таа ги потврдува сознанијата добиени од рекогносцирањата во 2022 година.⁶ Имено, сиот материјал соодветствува со обележјата на бронзенodobната керамика,

⁶ Наумов и Гулевска 2022.

Сл. 9. Првични резултати од геомагнетното скенирање и посочена приближна позиција на истражените полигони (илустрација: Марчин Пшибила).

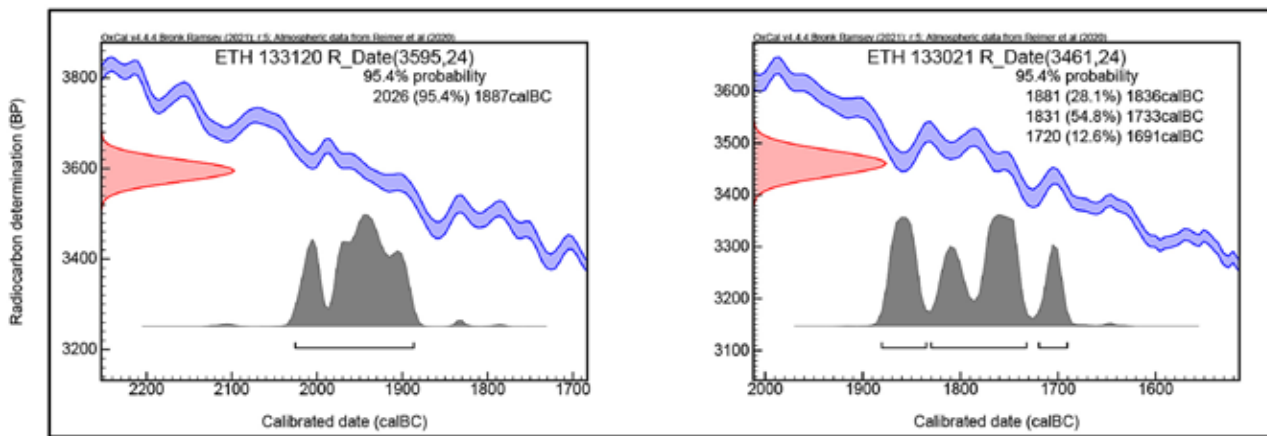
така што може да се смета дека барем во овој дел, локалитетот бил активен во посочениот предисториски период. При минатогодишните рекогносцирања низ целиот локалитет се открија и неколку фрагменти од античка керамика, меѓутоа такви наоди не беа регистрирани при ископувањето на сондите. Керамичкиот инвентар се содржи од грнести садови и бокалести со средна и груба фактура, како и поголеми амбалажни садови со груба фактура. Присутни се стандардните јазичести рачки од бронзеното време, но и оние со рожести издатоци, како и глинениите цедилки, перфорираните секири, плочкастите дискови и прешлените за ткаење. Особено внимание предизвикуваат неколкуте откриени масивни камени тегови со вдабнување во средината (Сл. 8). Нивниот индикативен облик, кој во голема мера наликува и на антропоморфните бронзенodobни фигурини од Пелагонија и Албанија, посочува и на тоа дека тие можеле да имаат и симболички карактер со поинаква примена.⁷

Геофизичко скенирање

Во рамки на теренските истражувања на локалитетот Прекоп кај Асамати беше изведено и геофизичко скенирање на неговиот централен дел. Беше предвидено да се скенира поголем простор, но поради постојаното зголемување на нивото на езерската вода во текот на годината, првичните планови требаше да се сменат (Сл. 9). Сепак, иако скромни по својот обем, овие неинвазивни проучувања дадоа првични информации за концентрацијата на археолошки содржини во рамки на локалитетот, како и за неговиот евентуален периметар.

За потребите на геомагнетното скенирање се поставија два полигони со димензии 50 x 50 метри, што овозможи да се покрие поголема површина од 100 x 50 метри околу наколната градба. Иницијалните сознанија базирани на сигналите од магнетометарот, укажуваат на присуство на горени структури и археолошки материјал во просторот западно и источно од оваа структура (Сл. 10). Овој интензитет на сигнали се намалува кон западниот дел, а останува силно присутен во источниот, така што може да се очекува дека бронзенodobната населба се шири во правец на селото Асамати. Конкретни контури на градби не

⁷ Gyucha and Parkinson 2023; Naumov *in print*.

Сл. 10. Резултати од датирањето на дрвените колци од локалитетот Прекоп (анализа: Ирка Хајдас; калибрирање: Гоце Наумов).

можат да се забележат во дигиталната карта создадена од магнетометарот, меѓутоа слични појави како оние што ги проектира наколната градба се присутни на повеќе места. Тоа значи дека постои можност и други вакви објекти да се откријат на локалитетот, и веројатно подлабоко отколку што е овој регистриран во 2022 година.

Предвидено е да се продолжи со геофизичкото скенирање и следната година и тоа во многу поголем простор, доколку тоа го дозволат условите на теренот. Освен појавата на водата, работата на овој локалитет, како во домен на скенирањето, така и во рамки на рекогносцирањето и ископувањето, го отежнува и мошне високата вегетација во неговиот северен дел. Поради тоа неопходно е да се избере временски период и простор кој ќе овозможи поефикасна работа. Имајќи го ова предвид, покрај геофизичкото скенирање на локалитетот Прекоп, исто вакво истражување се направи и на неолитската населба Креница кај селото Долна Бела Црква. Со оглед на тоа што се работеше во неспоредливо подобри теренски услови, работата на овој локалитет беше полесна и поефикасна. Во секој случај за истражувањето и резултатите од овој локалитет поопширно ќе се говори во друга прилика.

Анализа и датирање на дрвените примероци

Покрај направената релативна хронологија на Прекоп, базирана на керамичките и камените наоди откриени во 2022 и 2023 година, неопходно беше неговото датирање за да се прецизира времето и преку апсолутната хронологија. За таа цел, примероци од дрвените колци беа дадени за радиокарбон анализа на Германскиот археолошки институт во Берлин и Електротехничкиот универзитет во Цирих. Добиените резултати напивно се поклопија со првичните сознанија од проучувањето на материјалната култура на овој локали-

тет и дотолку повеќе обезбедија уште попрецизно нивно временско определување (Сл. 11).

Првиот примерок (ETH 133020) има посочена лабораториска дата околу 3595 година BP и стандардна девијација од +/- 24 години. После калибрирањето на оваа дата се доби нејзин календарски опсег меѓу 2026 и 1887 CalBC, додека процесирањето на неговата средишна вредност (медианот) го определува периодот околу 1950 година п.н.е. Тоа воедно го истакнува и кривата во графиконот која е највисока токму во тој временски интервал. Другиот примерок (ETH 133021) има приближна лабораториска година околу 3461 BP, која со калибрирањето се детерминира меѓу 1881 и 1691 CalBC. Се забележува дека оваа дата има прилично широк календарски опсег и особено нестабилна крива, меѓутоа медианот укажува на периодот околу 1790 година како највозможен.

Според приложените податоци може да се види дека има приближна временска разлика меѓу двата колци од околу 100-150 години, што секако не треба да изненади бидејќи и двата примероци доаѓаат од дрва кои може да имаат различна старост, а да бидат користени во исто време. Од тие причини, за радиокарбон анализи повеќе се преферираат органски остатоци од сезонски растенија кои даваат попрецизни дати, што воедно и редовно се применува при истражувањата во Пелагонија.⁸ Во случајот со Прекоп, во отсуство на солидни археолошки слоеви и други предисториски растителни остатоци, неопходно е тековното апсолутно датирање да се направи со помош на примероци од дрво.

Но дури и во овој случај, датите добиени од споменатите примероци даваат релативно блиска хронолошка рамка. Имено, тие се однесуваат на периодот околу 1900 и 1800 година, што во домен

⁸ Naumov et al. 2021; Naumov et al. 2023.

на балканската периодизација на предисторијата, е крајната етапа на раното бронзено време.⁹ Тоа воедно го потврдуваат и обележјата на керамиката откриена при рекогносцирањето и ископувањето на Прекоп, така што за првпат се добива и апсолутно датирање на садови во Македонија од раното бронзено време и тоа од определен археолошки контекст. Со идните мултидисциплинарни истражувања на оваа предисториска населба ќе се обезбеди уште поголема база на примероци кои ќе овозможат и попрезисно хронолошко моделирање и тоа не само врз основа на примероците од дрво, туку и на оние од веќе откриените животински коски и евентуалните растителни остатоци што во иднина би се пронашле во археолошките слоеви.

Заклучок

Истражувањата на археолошкиот локалитет Прекоп кај Асамати во 2023 ги надополнија сознанијата добиени при рекогносцирањето минатата година и дадоа нова слика за предисторијата во Преспа. И покрај тоа што водоземната археологија зема замав во последните години на Балканот, сепак повеќе се концентрира на Охридскиот, Костурскиот, Суровичевскиот и Корчанскиот регион додека Преспанското Езеро е изоставено од овој научен фокус.¹⁰ Секако, во овој регион присутни се одредени истражувања во албанскиот и грчкиот дел од езерото, меѓутоа во Македонија овој археолошки интерес е послаб. Со исклучок на дамнешните рекогносцирања и истражувањата на предисториските населби кај Св. Недела кај Асамати и Кременица кај Долна Бела Црква, а кои не се темелно или воопшто публикувани, не постојат други ископувања во македонскиот дел од Преспа.¹¹ Во таа смисла, најновите истражувања на бронзенodobниот локалитет Прекоп ја збогатуваат целокупната слика за предисторијата во Преспа.

После индикациите за постоење на бронзенodobна населба и наколни градби на северниот брег од Преспанското Езеро, на минатогодишното рекогносцирање му следеше ископување кое се изведе при крајот на 2023 година.¹² Ископувањето на четирите контролни сонди во различни делови на локалитетот дадоа нови сознанија за овој локалитет и посочија правци за негово идно истражу-

вање. После ископувањето на сондите се заклучи дека културни елементи има само во најгорните нивоа на локалитетот, додека под нив следат само геолошки слоеви. Тоа го отвора прашањето за карактерот на оваа бронзенodobна населба, односно дали таа била сочинета само од еден помал културен хоризонт или пак флукутирањето на езерските води делувало врз нејзината стратиграфија. Можеби населбата била поголема и нејзините слоеви се разнесени низ површината на брегот, со што се изгубени културните елементи од долните стратуми. Од друга страна, можеби навистина се работи за населба со краток период на живеење, а која не оставила длабоки траги во земјата.

Тоа единствено ќе се провери со натамошно истражување на Прекоп во повеќе негови делови, а неопходно е и подлабоко геолошко бушење со кое ќе се види дали евентуалните порани културни слоеви се покриени со голем геолошки нанос создаден од континуираното осцилирање на Преспанското Езеро. Во секој случај, бројното присуство на керамички и камени наоди потврдува дека во овој дел од брегот имало интензивен живот во бронзеното време, што дополнително го акцентира и присуството на наколната градба сочинета од седум колци. Датирањето на два од овие колци го посочи периодот околу 1950 и 1800 година п.н.е. што хронолошки ја позиционира оваа населба кон крајот на раното бронзено време. Со тоа се зголемува бројот на населби од овој период во Преспа и ги отвора можните толкувања за нивните врски, односно за континуираното населување на овој простор во текот на бронзеното време.

Во таа смисла, мошне интересно е понатаму да се разгледува прашањето за формирањето и напуштањето на двете бронзенodobни населби кај Асамати, односно Прекоп и Св. Недела. Со оглед на тоа што Прекоп бил активен во раното бронзено време, а Св. Недела во доцното бронзено време, постои можност истата или соседна популација што живеела крај езерото да го има напуштено овој ареал поради ширењето на езерото. На тој начин би се објаснило и формирањето на населбата Св. Недела, а која е основана во средното или доцното бронзено време во погорните делови од овој простор, односно подалеку од езерото. Ваквото гледиште може да се потврди или негира со натамошно истражување на предисторијата во овие преспански области и да се најдат дополнителни археолошки елементи кои потемелно би ги објасниле социјалниот, стопанскиот и ритуалниот живот на тогашните жители. Во таа насока се изведе и геофизичкото скенирање на Прекоп, што овозможи поширок увид во овој локалитет, како во домен на неговата можна внатрешна организација, така и во однос на нејзиниот опфат. Резултата-

⁹ Bulatović et al. 2018.

¹⁰ Hourmouziadis 2002; Fouache et al. 2010; Кузман 2013; Наумов и др. 2018; Naumov 2020; Giagkoulis 2020; Hafner et al. 2021; Maczkowski et al. 2021.

¹¹ Митревски 2008; Митревски 2015; Gori 2015.

¹² Наумов и Гулевска 2022.

тите од скенирањето ја посочија концентрацијата на археолошки содржини што воедно укажува каде биле поинтензивни активностите во оваа бронзенodobна населба. Тие исто така придонесуваат и во поставувањето на идните стратегии за истражување на конкретни делови од Прекоп, а каде што би можеле да се најдат и други наколни градби.

Имајќи предвид дека бронзенodobна наколна населба е откриена на западните брегови на Преспанското Езеро, не треба да изненади вак-

виот карактер и на Прекоп.¹³ На тој начин овие локалитети кај Горица и Асамати укажуваат на фактот дека и овој простор може да се вклучи во доменот на водоземната археологија и систематски да се истражува со примена на нејзините мултидисциплинарни методи. Со оглед на тоа што пронајдени се повеќе предисториски локалитети на и во близина на бреговите на Преспанското Езеро, сосема е очекувано да има и други од овој период, и тоа особено такви кои содржат наколни градби.¹⁴ Поинтензивното рекогносцирање во овој регион и откривањето на нови локалитети, го потврдува потенцијалот што овој регион го има за археолошки истражувања. Останува во иднина да се продолжи со овие активности и да се приложат уште повеќе сознанија за предисториските заедници што живееле во Преспа.

¹³ Anastazi 2022.

¹⁴ Наумов 2021.

Библиографија:

- Anastasi, A. 2022. Ten Years of Underwater Archaeological Research in the Lakes of Ohrid and Prespa. In Naumov, G.; Andoni, E. and Penezić, K. (eds.) *'Prehistory in the Balkans: common cultural heritage'* conference (book of abstracts): 24. Skopje: Center for Prehistoric Research.
- Bulatović, A.; Vander Linden, M. and Gori, M. 2018. New AMS Dates as Contribution to the Absolute Chronology of the Early Eneolithic in the Central Balkans. *Starinar* 68: 19-32.
- Bunguri, A.; Lera, P.; Oikonomidhis, A. P. and Tsonos, A. 2020. Ekspedita arkeologjike greko-shqiptare në insullin e Maligradit (Prespa e Madhe) (Rezultate paraprake). *Candavia* 8: 445-465.
- Fouache, E., Desruelles, S., Magny, M., Bordon, A., Oberweiler, C., Coussot, C., Touchais, G., Lera, P., Lezine, A. M., Fanin, L. and Roger, R. 2010. Paleogeographical reconstruction of Lake Maliq (Korca basin, Albania) between 14 000 BP and 2 000 BP. *Journal of Archaeological Science* 37, 525-535.
- Giagkoulis, T. 2020. On the Edge: The Pile-field of the Neolithic Lakeside Settlement Anarghiri IXb (Amindeon, Western Macedonia, Greece) and the Non-Residential Wooden Structures on the Periphery of the Habitation. In Hafner, A.; Dolbunova, E.; Mazurkievich, A.; Prankenaitė, E. and Hinz, M. (eds.) *Settling Waterscapes in Europe: The Archaeology of of Neolithic-Bronze Age Pile-Dwellings*: 137-155. Bern and Heidelberg: Propylaeum.
- Gori, M. 2015. *Along the Rivers and Through the Mountains: A revised chrono-cultural framework for the South-Western Balkans during the late 3rd and early 2nd millennium BC*. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt.
- Gyucha, A. and Parkinson, W. A. 2023. From Farmers to Rulers in Prehistoric Southeastern Europe. In Gyucha, A. and Parkinson, W. A. (eds.), *First Kings of Europe: From Farmers to Rulers in Prehistoric Southeastern Europe*: 2 – 25. Los Angeles: Cotsen Institute of Archaeology Press.
- Hafner, A.; Reich, J.; Ballmer, A.; Bolliger, M.; Antolín, F.; Charles, M.; Emmenegger, L.; Fandré, J.; Francuz, J.; Gobet, E.; Hostettler, M.; André F. L.; Maczkowski, A.; Morales-Molino, C.; Naumov, G.; Stäheli, C.; Szidat, S.; Taneski, B.; Todoroska, V.; Bogaard, A.; Kotsakis K. and Tinner, W. 2021. First absolute chronologies of neolithic and bronze age settlements at Lake Ohrid based on dendrochronology and radiocarbon dating. *Journal of Archaeological Science: Reports* (Volume 38): 1-18.
- Hourmouziadis, G. 2002. *Dispilio 7500 Years After*. Thessaloniki: University Studio Press.
- Kontos, M.; Michelaki, C. and Miteletsis, M. 2017. Recording and exploration of the caves at the Great Prespa Lake: Preliminary conclusions and perspectives. *To arhaiologiko ergo ete Makedonia kai ete Trake* 26: 41 – 46.
- Кузман, П. 2013. Праисториски палафитни населби во Македонија. Во Кузман, П.; Димитрова, Е. и Донеv, Ј. (уред.) *Македонија: милениумски културно-историски факти*: 297-430. Скопје: Медиа Принт и Универзитет Евро-Балкан.
- Lera, P.; Touchais, G.; Gardeisen, A.; Renard, J. and Szepertyski, B. 2002. Sovjan (Albanie). *Bulletin de correspondance hellénique* 126 (2): 627-645.
- Lera, P.; Touchais, G.; Oberweiler, C.; Gori, M.; Revellat, C. and Thomas, N. 2011. Basin de Korçë, Kallamas. *Bulletin de correspondance hellénique* 135: 661-691.
- Maczkowski, A., Bolliger, M., Ballmer, A., Gori, M., Lera, P., Oberweiler, C., Szidat, S., Touchais, G. and Hafner, A. 2021. The Early Bronze Age dendrochronology of Sovjan (Albania): A first tree-ring sequence of the 24th – 22nd c. BC for the southwestern Balkans. *Dendrochronologia* 66: 1-12.
- Митревски, Д. 2008. Света Недела, село Асамати. *Македонски археолошки преглед* 1: 12-14. Скопје
- Митревски, Д. 2015. Преспа во праисторијата според археолошките наоди. Во Битракова Грозданова, В. (ур). *Голем Град: Преспа II*: 33-51. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Naumov, G. 2020. Neolithic wetland and lakeside settlements in the Balkans. In Hafner, A.; Dolbunova, E.; Mazurkievich, A.; Prankenaitė, E. and Hinz, M. (eds.) *Settling Waterscapes in Europe: The Archaeology of of Neolithic-Bronze Age Pile-Dwellings*: 111-136. Bern and Heidelberg: Propylaeum.

Наумов, Г. 2021. Рекогносцирање и мапирање на предисториски локалитети во Битолско Поле (Пелагонија) и Горна Преспа (Преспанско Езеро). *Зборник на завод за заштита на спомениците на културата и музеј - Битола* 24: 221-255.

Naumov, G. *in print*. The End of Tells and Pile-dwellings in the Balkans: Bronze Age wetlands in Pelagonia, Ohrid and Prespa regions as a case study. In: Gavranović, M.; Heilmann, D.; Verčič, M. and Arandžilev, P. *Mechanism of Power: Proceedings of the Conference held in Ohrid in May 2022*.

Наумов, Г. и Гулевска, Ј. 2022. Археолошки локалитет Прекоп кај Асамати: предисториска населба на брегот на Преспанското Езеро. *Патримониум* 20: 35 – 48.

Наумов, Г.; Хафнер, А.; Танески, Б.; Рајх, Ј.; Хоштетлер, М.; Тодороска, В.; Еменегер, Ј.; Штехели, К.; Зидат, С.; Пападополу, С.; Француз, Џ. и Болигер, М. 2018. *Истражување во 2018 година на локалитетот Плоча-Миков Град во Охридското Езеро*. *Патримониум* 16: 9-36.

Наумов, Г.; Гулевска, Ј.; Антолин, Ф.; Сабанов, А.; Сотерас, Р. и Фиданоска, А. 2021. Мултидисциплинарни истражувања на неолитската населба Влахо кај Живојно во Пелагонија. *Патримониум* 14: 11-28.

Naumov, G.; Mitkoski, A.; Talevski, H.; Anvari, J.; Przybala, M.; Stojanovski, D.; Antolín, F.; Sabanov, A.; Živaljević, I.; Dimitrijević, V.; Gibaja, J.; Mazzucco, N.; Milevski, G.; Dumurđanov, N.; Pendić, J.; Blažeska, Z. and Stefanović, S. 2021. Early Neolithic tell of Vrbjanska Čuka in Pelagonia. *Praehistorische Zeitschrift* 96(2): 345-381.

Naumov, G.; Przybyła, M.; Gibaja, J. F.; Penezić, K.; Antolín, F.; Sabanov, A. and Fidanoska, A. 2023a. An Early Neolithic enclosure at the site of Vlaho, Pelagonia. *Antiquity*: 1-8.

Саржоски, С. и Санев, В. 1996. Асамати; Ми-сурица; Ружин Гроб; Св. Архангел. Во Коцо, Д. (ур.) *Археолошка карта на Република Македонија II*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

Goce NAUMOV, Jasmina GULEVSKA, Dejan GEORGIEV, Nikola HRISTOVSKI,
Marcin PRZYBIŁA, Ferran ANTOLÍN and Irka HAJDAS

RESEARCH ON THE PREKOP SITE AT ASAMATI (LAKE PRESPIA) IN 2023

Summary

The research of the archaeological site Prekop near Asamati in 2023 supplemented the knowledge obtained during the reconnaissance last year and gave a new picture of the prehistory in Prespa. Despite the fact that wetland archeology has gained momentum in recent years in the Balkans, it is still more focused on the Ohrid, Kastoria, Amineon and Korça regions, while Lake Prespa is mainly aside from this scientific attention. Of course, in this region there is particular research in the Albanian and Greek part of the lake, but in Macedonia this archaeological interest is meager. With the exception of the old prospections and excavations of the prehistoric settlements near Sv. Nedela near Asamati and Kremenica near Dolna Bela Crkva, which have not been thoroughly or at all published, there are no other excavations in the Macedonian part of Prespa. In that sense, the latest research on the Bronze Age site Prekop enriches the overall picture of the prehistory in Prespa.

Following the indications of the Bronze Age settlement presence and pile-dwelling on the northern shore of the Prespa Lake, last year's survey was followed by an excavation that was carried out at the end of 2023. The excavation of the four control trenches in different parts of the site provided new insight into this site and indicated directions for its future research. After the excavation of the trenches, it was concluded that there are cultural elements in the uppermost levels of the site, while only geological layers follow below them. This raises the question of the character of this Bronze Age settlement, i.e. whether it was made up of only one smaller cultural horizon or whether the fluctuation of the lake waters

affected its stratigraphy. Perhaps the settlement was larger and its layers were discarded across the surface of the coast, thus losing cultural elements from the lower strata. On the other hand, it could be a settlement with a short period of residence, which did not leave deep traces in the layers.

This will only be verified by further research of Prekop in several areas, and a deeper geological drilling is also necessary to see if the possible earlier cultural layers are covered by a large geological sediment created by the continuous oscillation of the Prespa Lake. In any case, the numerous presence of ceramic and stone finds confirms that there was an intensive Bronze Age lifespan in this part of the coast, which further emphasizes the presence of the pile-dwelling consisting of seven columns. The dating of two of these piles indicated the approximate period of 1950 and 1800 BC which chronologically place this settlement towards the end of the Early Bronze Age. This increases the number of settlements from this period in Prespa and opens possible interpretations for their relationship, that is, for the continuous inhabitation of this area during the Bronze Age.

In that sense, it is very interesting to further consider the issue of the formation and abandonment of the two Bronze Age settlements near Asamati, that is, Prekop and Sv. Nedela. Given that Prekop was active in the early Bronze Age, and Sv. Nedela in the Late Bronze Age, there is a possibility that the same or a neighboring population that lived by the lake may have left this area due to the expansion of the lake. In that way, the establishment of the settlement of Sv.

Nedela, which was established in the Middle or Late Bronze Age in the upper parts of this area, i.e. away from the lake. This point of view can be confirmed or denied by further research of the prehistory in these parts of Prespa and finding additional archaeological elements that would more thoroughly explain the social, economic and ritual life of the Bronze Age inhabitants. In that direction, the geophysical scanning of Prekop was performed, which allowed a wider insight into this site, both in the domain of its possible internal organization and in terms of its scope. The results of the scanning indicated the concentration of archaeological contents, which also specifies where the activities in this Bronze Age settlement were more intensive. They also contribute to the setting of future strategies for the exploration of Prekop's specific parts, and where other pile-dwellings might be found.

Considering that a Bronze Age settlement was discovered on the western shores of Prespa Lake, this character of Prekop should not be surprising. In this way, these sites near Gorica and Asamati point to the fact that this area can also be included in the domain of wetland archeology and systematically investigated by applying its multidisciplinary methods. Given that several prehistoric sites have been found on and near the shores of Prespa Lake, it is quite expected that there will be more from this period, especially those that contain pile-dwellings. The more intensive prospection and the discovery of new sites confirms the potential that this region has for archaeological research. It remains in the future to continue these activities and to provide more knowledge on the prehistoric communities that dwelled in Prespa.